

Themapagina

Journalist Joep Dohmen (53) schreef met *De geur van kolen* niet zo maar een boek over de geschiedenis van een Heerlense familie, zijn familie. Het werd ook een boek over de geschiedenis van zijn stad, Heerlen. Het boek gaat over hoe een dorp een stad werd, over de opkomst en ondergang van de steenkolenmijnen, over de kerk, de krant en over de bestuurders van die stad. Een van de bekendste bestuurders was burgemeester Marcel van Grunsven, die 35 jaar de stad bestuurde. Dohmen dook tijdens zijn research als eerste in geheime dossiers over de handel en wandel van deze burgemeester tijdens de bezettingsjaren.

Tekst **Wiel Beijer** Foto's **Luc Lodder, Rijkheyt**

Joep Dohmen

Een koffer vol herinneringen

De inhoud van een koffer van zijn ouders is voor Joep Dohmen aanleiding op zoek te gaan naar het verhaal van zijn familie én de geschiedenis van zijn stad.

Mijn moeder overleed in de zomer van 2005. Zesentwintig jaar eerder was mijn vader gestorven. In de weken en maanden die volgden op de dood van mijn moeder, wikkeld ik de nalatenschap af van hun huwelijk. Ik bleef achter met een bruine reiskoffer vol fotoboeken, brieven, rozenkransen, landkaarten, reisverslagen, betaalde rekeningen, koopaktes en honderd andere artefacten. Zo begint Joep Dohmen zijn woord vooraf in *De geur van kolen*. „Veel mensen hebben thuis dingen die je nooit weggooit, omdat ze dierbaar zijn voor je. Mijn vader bewaarde consequent alles. Zoals alle verlofkaarten. Ik kan van al die jaren die hij bij de gemeente Heerlen werkte zien wanneer hij vakantie had. Die koffer stond op mijn werk-kamer en keek mij de hele dag aan. Wat moest ik ermee? Op zolder zetten? Dan zouden mijn kinderen er na mijn dood mee geconfronteerd worden. Dus besloot ik acht jaar geleden om de momenten die voor mijn ouders belangrijk waren op te gaan schrijven”, zegt hij. Al schrijvende over het huwelijk van zijn ouders Hub en Annemiek Dohmen, vond de auteur dat hij zich niet moest beperken tot het verhaal van zijn ouders en het verhaal van de familie Dohmen. Daarvoor gebeurde er in die jaren te veel in Heerlen. Die stad ontwikkelde zich door de opkomst van de mijnbouw razendsnel van boeren-

dorp tot de rijkste en modernste stad van heel Nederland en holde na de mijnsluitingen net zo snel weer achteruit. „De kolenwinning duurde 76 jaar, tien maanden en één dag. Een mensenleven. De generatie van mijn ouders. Zo'n snelle opkomst en even snelle ondergang van een stad, met zulke catastrofale gevolgen, is uniek voor Nederland.” Drie jaar geleden is Joep Dohmen echt aan het schrijven geslagen en begonnen met onderzoek in archieven. „Een zoektocht naar de familie Dohmen, die opklom zoals veel mensen in deze streek waar de mijnen welvaart brachten. Ik kreeg overal medewerking, behalve bij DSM. Mijn opa werkte bij de Staatsmijnen. Ik mocht de stukken over hem niet inzien. Ze beriepen zich op de privacy. Onbegrijpelijk als je ziet dat ik in het Rijksarchief wel het lang geheim gebleven dossier over de oorlogsjaren van burgemeester Van Grunsven mocht inzien. Voor mij was het pur journalistiek werk. Ik wil weten hoe het zit en waarom dingen gebeuren. Die nieuwsgierigheid is een karaktertrek die ik geërfd heb van mijn vader. Hij was conservatief, nauwkeurig, gedreven en wilde alles weten, alles uitzoeken. Daarvan zie ik iets bij mijzelf terug. Het grote verschil is dat mijn vader en zijn voorvaderen vroeg kaal waren. Ik heb nog een bos krullen.” Hoe reageerde zijn familie op het boek? „Ik heb het vooraf aan mijn broers en zussen laten lezen. Ze laten mij vrij dit te schrijven. Ook de passages die nogal confronterend zijn, bijvoorbeeld dat mijn vader de-pressief werd. Overigens heb ik niet alles opgeschreven wat ik heb ontdekt”, zegt Dohmen. „Toen het boek klaar was, heb ik de koffer weer ingepakt en met een touw erom naar zolder gebracht.”

Berispt om foute wijn

Marcel van Grunsven (Gennep, 1896-1969) wordt in 1926 burgemeester in Heerlen en blijft dat 35 jaar. Ook in oorlogstijd. Na de oorlog mag Van Grunsven aanblijven, omdat hij zich tijdens de bezetting niet heeft misdragen. Alleen het aannemen van een partij wijn van een foute Heerlenaar wordt hem kwalijk genomen.

Uit de rijksarchieven en het strafrecht dossier blijkt dat het beeld over burgemeester Van Grunsven tijdens de bezettingsjaren enigszins bijgesteld moet worden. „Als hij alleen maar de Duitsers heeft getreiterd, zoals weleens wordt beweerd, dan hadden de Duitsers hem er zeker uitgeflikkerd. Dus er was iets. Had hij protectie? En deed hij er iets voor terug? In ieder geval voerde hij de opdrachten van de Duitsers uit”, zegt Joep Dohmen, auteur van het boek *De geur van kolen*. Tijdens de research naar de geschiedenis van zijn familie wordt Dohmen nieuwsgierig naar het gedrag van de burgemeester tijdens de bezetting. „Ik zeg niet dat Van Grunsven fout was. Maar wat ik heb gevonden, kleurt wel het beeld nader in. In Limburg zijn 44 burgemeesters van de RKSP opgestapt uit protest tegen de eis van NSB'er De Marchant et d'Ansembourg, commissaris der provincie Limburg en graaf van Amstenrade, dat burgemeesters zich dienen te voegen naar de nationaal-socialistische bestuursorde. Hij is blijven zitten. Als een van de weinigen. Maar hoe lang blijf je? Hoe ver wil je gaan? Het dilemma van een burgemeester in oorlogstijd.”

Over het handelen tijdens de bezetting bestaan twijfels. Op last van de *Ortskommandant* geeft Van Grunsven twee weken na de inval aan de Duitsers een gedetailleerd overzicht van zijn stad. Dat blijkt uit een schrijven van 25 oktober 1940 aan alle ambtenaren en werklieden van de gemeente. De burgemeester verordonneert dat er niets mag worden ondernomen tegen de belangen van de bezetter. In 1942 moeten de 125 in Heerlen wonende joden hun 23 fietsen inleveren. Bij sportvelden, markten en onder meer de ingang van het Aambos komen 42 bordjes met daarop de tekst: *Verboden voor joden*. In mei 1942 geeft Van Grunsven zijn ambtenaren opdracht die verbodsborden zo spoedig moge-

lijk op te hangen. Volgens bekende positieve berichten van na WO II maakt van Grunsven het de Duitsers juist lastig; beschermt hij verzetsmensen, beledigt hij de bezetter, is hij betrokken bij het verspreiden van verzetskranten en helpt hij bij het heimelijk opstellen van een lijst met achthonderd collaborateurs. In het Rijksarchief ligt zijn persoonsdossier van Binnenlandse Zaken en het geheime dossier van de Bijzondere Rechtspleging, die zich na de oorlog bezighoudt met het berechten van collaborateurs. Joep Dohmen leest daar dat het Militair Gezag klachten krijgt over Van Grunsven. Vooral Jean Vincken, met een porseleinwinkel in de Oranje Nassastraat, doet een boekje open over de *'Duitschvriendelijke houding'* van de burgemeester. Volgens Vincken vordert deze koper en tin namens de Duitsers. Hij laat gemeentepersoneel voor de Duitsers schuilgaten graven als de Amerikanen komen: *'Verdedigingswerken'*. Een opzichter die weigert de gaten te graven, wordt geschorst. Van Grunsven stuurt agenten en werklieden van de gemeente met de winterhulpcollecte van de NSB de straat op. Politieagenten zijn betrokken bij het arresteren en wegvoeren van joden. Agenten controleren persoonsbe-

“Ik zeg niet dat Van Grunsven fout was. Wat ik heb gevonden, kleurt het beeld nader in.”

Joep Dohmen, auteur

In 1948 opent burgemeester Van Grunsven omringd door notabelen het nieuwe raadshuis van Heerlen.

Burgemeester Van Grunsven in 1943.

wijzen voor de arbeidsinzet. *'Zonder medewerking van den burgemeester kon een en ander bezwaarlijk geschieden'*. Er is meer. Van Grunsven gaat vriendschappelijk om met NSB-commissaris d'Ansembourg - maakt met hem zelfs een tweedaags uitsapje per auto naar de Rijn - en de Duitse nazi Leo Vossen, die een elektronicabedrijf heeft in Heerlen en SS-lid is. Diens bedrijf krijgt van de burgemeester gemeentelijke opdrachten *'die wel twee keer duurder zijn dan gebruikelijk'*. Een andere relatie is Jean Martens,

een NSB'er die met de Duitsers heult. En dan is er de vriendschap met de puissant rijke familie Honigmann. Volgens Vincken laat Van Grunsven zich feteren door Honigmann in diens grote landhuis aan de Valkenburgerweg, waar nazi's en NSB'ers in en uitlopen, onder wie d'Ansembourg. In het Grand Hotel laat de burgemeester zich door de Duitsgezinde eigenaar Brouwer verwennen met whisky soda's. Ook accepteert hij van hem een partij wijn. Marcel van Grunsven wuift alle klachten weg. Hij is juist met medewerkers van het verzet zijn Duitse con-

tacten blijven aanhouden. Het leverde informatie op, die hij door-gaf aan het verzet. De Adviescommissie voor de Zuivering van Burgemeesters in Limburg oordeelt in januari 1946 dat de meeste bezwaren zijn weerlegd of ontzenuwd. Op sommige punten verdient het gedrag van Van Grunsven afkeuring. Zo had hij de contacten met Honigmann, Vossen en Martens moeten vermijden en had hij vlak voor de bevrijding niet die partij wijn mogen aanvaarden. De commissie denkt als straf aan 'een schriftelijke berisping zonder openbaarmaking'.

Commissaris der koningin Van Sonsbeek vindt dat onacceptabel en legt het advies naast zich neer. Hij noemt de aantijgingen van Vincken 'laster en geroddel' en zegt dat voor hem de nationale gezindheid van de burgemeester boven twijfel staat. Alleen het accepteren van de partij wijn was onjuist, aldus de commissaris. Het Centraal Orgaan voor de Zuivering van Overheidspersoneel neemt die visie over. Minister Beel van Binnenlandse Zaken laat Van Sonsbeek weten dat Van Grunsven geen zuiveringsmaatregel krijgt, maar wel aangesproken kan

'Het verleden onderzoeken'

„De gemeente Heerlen zou onderzoek moeten laten uitvoeren naar het doen en laten van inwoners van de stad tijdens de bezetting.” Dat vindt Joep Dohmen. Volgens hem ligt in de archieven nog veel informatie over Heerlenaren die al dan niet fout waren tijdens de Tweede Wereldoorlog. Eerder is daar al informatie uitgekomen over de volkszanger en carnavalist Wiel Knipa, die zich in de oorlog vrijwillig aanmeldde voor de Nederlandse Arbeidsdienst en in 1944 lid werd van de NSB. Daarom werd een aangevraagde koninklijke onderscheiding voor Knipa niet verleend.

worden op die partij wijn. Ook het Bijzonder gerechtshof in Den Bosch doet onderzoek. Officier-fiscaal H. Doppler rapporteert op 26 maart 1946 'dat Van Grunsven de grenzen van het toelaatbare meermalen heeft overschreden'. Doppler: „Hij was niet nationaal-socialistisch gezind, deed zich wel kennen als pro-Duitsch”. Volgens Doppler maakte de burgemeester zich tot instrument van de nazi's door persoonlijk toe te zien op het inleveren van koper en fietsen. Ook geeft Van Grunsven als de Amerikanen komen, op bevel van de Wehrmacht gemeentepersoneel de opdracht 817 *Einmannlöcher* te graven. Volgens Doppler was uit zijn onderzoek geen krachtige houding tegen de bezetter gebleken. Procureur-fiscaal Frans van Voorst tot Voorst vindt dat een berisping van Van Grunsven op zijn plaats is, maar stelt toch voor de aangelegenheid te laten rusten. Marcel van Grunsven blijft burgemeester. Op 28 augustus 1945 leidt hij de eerste vergadering van de tijdelijke raad. Over zijn optreden tijdens de oorlog zegt hij dat hij aan het begin van de oorlog tot drie keer toe weigerde het eerste Duitse bevel op te volgen. Bij het naderende einde van WO II trosteerde hij het laatste hem gegeven Duitse bevel. Hij kijkt vooruit naar Heerlen als centrum van de Mijnstreek en wil bouwen, uitbreiden. De gemeente heeft volgens hem een schouwburg nodig, een sportpark, een wandelpark, bejaarden- en ontspanningsoorden. Het nieuwe raadshuis - voor de oorlog getekend door zijn vriend Frits Peutz - wordt afgebouwd en in 1948 geopend. Terwijl elders het werk aan veel gebouwen werd stilgelegd, mocht Heerlen doorbouwen. Met ontheffing van de bezetter. Joep Dohmen sluit niet uit dat die herbenoeming kwam door Van Grunsvens goede contacten en door de bijzondere positie van Heerlen in naoorlogs Nederland. „Hij was burgemeester in de energiehooftstad van Nederland. Er was behoefte aan stabiliteit met oog op de wederopbouw. Hij was onmisbaar, dus werd gemakshalve vergeten wat er in de oorlog is gebeurd.”

Joep Dohmen: *De geur van kolen*. Uitgever LVD-U, 19,50 euro. Presentatie zondag, 14.00 uur hal Schunck.